

УДК 347.19

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.01>**Іраклій Гобечія,***аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін**юридичного факультету**Львівського державного університету внутрішніх справ,**адвокат, керуючий партнер**АО «Гобечія і партнери»*

СИСТЕМА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У СФЕРІ НАДАННЯ ПРАВНИЧИХ ПОСЛУГ

Глобалізаційні процеси, інтеграція України до Європейської спільноти, розвиток підприємництва та багато інших чинників зумовлюють доцільність дотримання світових стандартів у всіх галузях економіки як на внутрішньому ринку, так і в міжнародних економічних відносинах. Необхідним, з огляду на це, є в тому числі надання якісних юридичних послуг. Останнім часом на ринку правничих послуг помітну роль відіграють саме такі суб'єкти, як юридичні особи. У науковій статті досліджено поняття правничих послуг, правової допомоги, систему юридичних осіб, які здійснюють діяльність у цій сфері, а також проаналізовано основні підходи до класифікації таких юридичних осіб. В Україні натепер будь-які юридичні особи, незалежно від видів та організаційно-правових форм, надають різноманітні види правничих послуг. Проте варто відзначити, що адвокатські послуги, пов'язані із захистом та представництвом у суді (за винятками, визначеними законодавством), повинні надавати відповідно до чинного законодавства України виключно адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, центри з надання безоплатної вторинної допомоги.

Вітчизняний законодавець використовує різні поняття правничої допомоги як тотожні. Окрім того, однаковими за змістом вважаємо відповідні терміни, що позначають «правничі послуги», які охоплюються та пов'язані з наданням правничої допомоги на підставі правочину, закону, статуту чи іншого юридичного акта. Своєю чергою, адвокатська діяльність охоплює надання усіх видів правничої допомоги.

Юридичною особою визнають організацію, що створена та зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридичні особи, що здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг, можуть бути класифіковані за різними критеріями, зокрема залежно від: порядку їх створення, наявності мети одержання прибутку та наступного розподілу між учасниками, від виду організаційно-правової форми, від форми власності, від підстави створення і діяльності тощо.

Ключові слова: правничі послуги, юридичні послуги, правнича допомога, юридична особа, адвокатське об'єднання, адвокатське бюро, центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, інтеграція України до Європейської спільноти, розвиток підприємництва та багато інших чинників зумовлюють доцільність дотримання світових стандартів у всіх галузях економіки як на внутрішньому ринку, так і в міжнародних економічних відносинах. Необхідним, з огляду на це, є в тому числі надання якісних юридичних послуг вітчизняним та зарубіжним інвесторам. В Україні діє Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 [1], а також запроваджено низку інших законодавчих підходів, відповідно до яких національний нормотворець істотно змінив правове регулювання цивільної правосуб'єктності юридичних осіб у сфері надання правничих послуг. Останнім часом на ринку правничих послуг помітну роль відіграють саме

такі суб'єкти, як юридичні особи. Водночас допускати до надання правничої допомоги суб'єктів господарювання, не обтяжених достатньою кількістю вимог до них, та їхніх працівників, на наш погляд, є помилкою та не сприяє професіоналізації інституту надання кваліфікованих юридичних послуг. Вищеведеним і зумовлюється актуальність дослідження системи та здійснення класифікації юридичних осіб, що здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг.

Аналіз останніх досліджень. Питання правового регулювання порядку створення, діяльності та припинення юридичних осіб незалежно від виду та організаційно-правової форми присвятили свої праці багато вчених, серед яких: Ю.О. Заїка, К.А. Затулко, М.Є. Кичельов, В.В. Кочин, В.М. Коссака, Н.С. Кузнецова, З.В. Ромовська, І.В. Спа-

собо-Фатеева, Д.І. Степанов, Ю.М. Юркевич та багатьох інших. Поряд із цим доцільним залишається дослідження системи та здійснення класифікації юридичних осіб у сфері надання правничих послуг.

Метою цієї наукової статті є здійснення комплексного аналізу системи та основних підходів до класифікації юридичних осіб у сфері надання правничих послуг та виклад авторської позиції з даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Юридичні послуги – це послуги із захисту прав та інтересів громадян, юридичних осіб, у тому числі держави, у державних органах і в суді перед будь-якими фізичними і юридичними особами [2].

Натомість Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [3] розмежовує поняття «правова допомога» та «правові послуги». У вказаному законодавчому акті значення терміна «правова допомога» подається через визначення поняття «правові послуги».

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», своєю чергою, оперує такими термінами, як: «адвокатська діяльність», «захист», «представництво» та «інші види правової допомоги». На підставі аналізу його положень можемо зробити висновок, що: 1) адвокатська діяльність охоплює надання усіх видів правової допомоги; 2) адвокатську діяльність вправі здійснювати фізичні особи, що одержали свідоцтво про право на заняття адвокатської діяльності, а з-поміж юридичних осіб – адвокатські бюро та адвокатські об'єднання; 3) правові послуги, охоплені захистом та представництвом інтересів особи у судах, за винятками, встановленими законом (наприклад, самопредставництво юридичної особи, у малозначних справах тощо), вправі надавати адвокати, адвокатські бюро та об'єднання.

З приводу видів правових послуг, що надаються адвокатом, зазначимо, що вони визначаються у Договорі про надання правової допомоги. Однак на практиці трапляються випадки неправильного визначення предмета договору про надання правової допомоги.

Так, у провадженні Господарського суду Харківської області перебувала справа за позовом про стягнення заборгованості. Позивач, обґрунтовуючи свої вимоги, вимагав також відшкодування йому витрат на професійну правничу допомогу та покликався на відповідний Договір. Так, позиція 8 Додатку № 1 до Договору про надання професійної правничої допомоги

№ 1 від 17.06.2018 містила такий вид виконаних робіт, як складання, комп'ютерний набір проекту претензії, на які адвокатом витрачено 5 годин 12.06.2018, а у подальшому адвокат продовжив складання цього Договору в межах 6 годин 13.06.2018 та 5 годин 14.06.2018 поспіль. Згодом, 17.06.2018, ще вносилися поправки та доповнення до Договору протягом 1 години. З цього приводу суд вирішив, що помилково вважати наданням професійної правничої допомоги у судовій справі складання (протягом п'яти днів, загалом 17 годин) Договору про надання професійної правничої допомоги [4].

Варто підкреслити, що у ст. 59 Конституції України використано термін «правнича допомога», яка гарантується кожному, а у випадках, визначених законом, у тому числі безоплатно [5]. У положеннях Цивільного процесуального кодексу України [6], Господарського процесуального кодексу України [7] та Кодексу адміністративного судочинства України [8] також використано термін «правнича допомога», хоча Кримінальний процесуальний кодекс України [9] послуговується поняттям «правова допомога».

На підставі вищевказаного вважаємо за можливе зазначити, що вітчизняний законодавець використовує поняття «правова допомога», «правнича допомога» та «юридична допомога» як тотожні. Окрім того, однаковими за змістом вважаємо терміни «правничі послуги», «правові послуги» та «юридичні послуги», які охоплюються та пов'язані із наданням правничої (правової, юридичної) допомоги на підставі правочину, закону, статуту чи іншого юридичного акта.

Як вказує З.В. Ромовська, виходячи зі своїх власних та громадських інтересів, люди здавна почали об'єднуватися, створюючи товариства, корпорації для спільної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети. Таке об'єднання забезпечувало їм концентрацію фізичних та інтелектуальних зусиль, фінансових можливостей і в результаті прискорювало настання окресленої мети [10, с. 285].

Юридичною особою визнають організацію, що створена та зареєстрована у встановленому законом порядку. На думку В.В. Кочина, правова сутність юридичної особи полягає у законодавчо закріпленій конструкції існування соціальної організації, яка формується внаслідок соціально-економічних формацій у державі та наділяється можливістю від власного імені виступати учасником правових відносин [11, с. 47]. Тому варто погодитися з Н.С. Кузнецовою, що проблему визначення сутності юридич-

ної особи можна без жодних перебільшень віднести до числа фундаментальних, вічних проблем цивільного права [12, с. 159].

Необхідно підтримати думку, що особа «юридична» означає насамперед те, що вона створена на підставі закону, на відміну від особи «фізичної», яка створена природою і матеріально живе у часі та просторі [10, с. 287].

Процедуру державної реєстрації таких учасників цивільних відносин – самостійних суб'єктів права – визначено Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [13]. Створення юридичних осіб є одним із механізмів забезпечення сприятливих умов для розвитку ринкових відносин у сучасній економіці. Роль юридичних осіб, а також створюваних ними об'єднань останнім часом стає дедалі помітнішою [14, с. 5].

В Україні натеper будь-які юридичні особи, незалежно від видів та організаційно-правових форм, надають різноманітні види правничих послуг. Водночас варто відзначити, що адвокатські послуги, пов'язані із захистом та представництвом у суді (за винятками, визначеними законодавством) повинні надавати відповідно до чинного законодавства України виключно адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, центри з надання безоплатної вторинної допомоги.

При цьому будь-яка класифікація виконує методологічну функцію: здійснюючи систематизацію у певній предметній області, вона разом із тим задає загальний напрям для її майбутнього цілеспрямованого вивчення і може породжувати створення нових наукових дисциплін. Як відомо, класифікація дозволяє розподіляти речі по групах в такому порядку, який найбільш корисний для пригадування речей і визначення їх ознак. Вона покликана передбачати існування, а також появу нових, раніше невідомих об'єктів, їхніх властивостей, відкривати нові зв'язки між вже існуючими [15, с. 109].

Перш за все необхідно зазначити, що ЦК України поділяє юридичні особи залежно від порядку їх створення на юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права. У контексті суб'єктів, що вправі надавати юридичні послуги, до юридичних осіб приватного права можна віднести, наприклад, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання тощо, а до юридичних осіб публічного права – центри з надання безоплатної правової допомоги.

Кожна юридична особа має створюватися за моделлю, відомою законодавцеві й учасникам обороту. Тому ЦК установлює

вичерпний перелік форм юридичних осіб приватного права [12, с. 167].

Залежно від організаційно-правової форми юридичні особи, що здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг, можуть бути поділені на товариства, установи чи інші, що визначені законом. Наприклад, іншою організаційно-правовою формою юридичних осіб є приватні установи. Спроби зробити служіння певній меті спеціально призначеного для цього майна стабільним і постійним уже в пізньому римському праві призвели до пристосування форми юридичної особи до установ [12, с. 174].

Залежно від наявності мети одержання прибутку та наступного перерозподілу його між учасниками юридичні особи, що здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг, можуть бути поділені на підприємницькі та непідприємницькі.

Підприємницькими юридичними особами, що здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг, можуть бути, наприклад, будь-які види господарських товариств, а непідприємницькими, наприклад, згадані вже нами центри з надання безоплатної правової допомоги.

Більш складним є питання щодо віднесення адвокатських об'єднань та бюро до підприємницьких чи непідприємницьких.

Так, відповідно до Листа ДФС від 25.08.2016 № 8984/Ф/99-99-15-02-02-15, адвокатське об'єднання, діяльність якого заснована зазвичай на платній основі (передбачає одержання гонорару), у якого дохід (прибуток) або його частина розподіляється серед засновників (учасників), членів такого об'єднання, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб, не може набувати статусу неприбуткової організації [16].

На думку М.Є. Кисельова та К.А. Затулки, виходячи з ознак, що закріплені у Примірному статуті адвокатських об'єднань, такі за правовим становищем є найбільш близькими до товариств з обмеженою відповідальністю [17, с. 63].

Натомість, на думку Ю.М. Юркевича, з аналізу норм чинного законодавства України не вбачається можливим виокремити конститутивні ознаки адвокатських об'єднань, які б дозволили охарактеризувати їхній статус: підприємницька це організація чи непідприємницька, а для віднесення того чи іншого адвокатського об'єднання до підприємницьких чи непідприємницьких юридичних осіб необхідно на підставі аналізу їх установчих документів встановити наявність

мети розподілу цього прибутку між його учасниками (адвокатами) [18, с. 83-84].

Виходячи з наведеного, вважаємо, що сьогодні адвокатські об'єднання (бюро) можуть створюватися як підприємницькі або непідприємницькі юридичні особи.

Своєю чергою, ГК України у ч. 3 ст. 63 ГК України передбачає, що залежно від способу утворення та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні [19]. Натомість Д.І. Степанов зазначає, що нова класифікація юридичних осіб на корпорації і унітарні, запропонована законодавцем, позбавлена змісту з практичної точки зору. Її можна розглядати тільки як суто доктринальну і відповідну як предмет вивчення науки цивільного права, а не як реальний правовий інструмент цивільно-правового обороту [20, с. 15].

Незважаючи на це, унітарним підприємством, що надає юридичні послуги, може вважатися, наприклад, адвокатське бюро, а корпоративним – наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю.

Ю.О. Заїка залежно від виду права власності класифікує юридичних осіб на державні та комунальні, приватні та ті, які засновані на спільній власності юридичних та фізичних осіб і юридичних осіб та громадян іншої держави [21, с. 45]. Подібно до цього у ст. 63 ГК України здійснено класифікацію підприємств залежно від форми власності. Взявши її за основу, вважаємо, що в Україні можуть бути створені такі види юридичних осіб, що надають правничі послуги, як приватні; державні; комунальні.

Статутний капітал є зосередженням (ядром) корпоративної власності. Він є визначальним для корпоративного управління [22, с. 299]. Виходячи з аналізу норм ГК України [19], у разі якщо в статутному капіталі підприємства іноземна інвестиція становить не менш як 10 %, воно набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями, а якщо 100 % – іноземного підприємства. За таким критерієм можуть бути поділені і юридичні особи, які здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг.

Будь-які об'єднання, якими в Україні також є юридичні особи, залежно від підстави створення та діяльності можуть бути поділені на договірні, статутні та такі, що можуть створюватися і діяти на підставі статуту та/або установчого договору.

У цьому аспекті варто згадати, що адвокатські об'єднання в окремих наукових джерелах відносять до групи договірних з метою реалізації підприємницьких інтересів у сфері професійної діяльності [23, с. 120-121].

Також у літературі залежно від ступеня законодавчої регламентації юридичних осіб класифікують на тих, статус яких урегульований спеціальним нормативно-правовим актом, і тих, статус яких регулюють загальні норми цивільного та господарського законодавства [14, с. 16]. Наприклад, спеціальний статус регламентовано на рівні законодавчого акта щодо акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, товариств з додатковою відповідальністю тощо.

Принагідно слід зазначити, що залежно від форм здійснення адвокатської діяльності юридичні особи у цій сфері можна поділити на адвокатські бюро та адвокатські об'єднання.

Виходячи зі змісту податкового законодавства України, юридичних осіб, що здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг, можна поділити на: 1) резидентів та нерезидентів; 2) таких, що перебувають на спрощеній чи загальній системі оподаткування і т. д. [24].

Актуальною щодо юридичних осіб, які здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг, є також їх класифікація на суб'єктів малого підприємництва, у тому числі суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємства [25, с. 172].

Висновки

Підсумовуючи вищенаведене, конкретизуючи деякі проблеми, вважаємо за можливе зробити такі висновки:

– вітчизняний законодавець використовує поняття «правова допомога», «правнича допомога» та «юридична допомога» як тотожні. Окрім того, однаковими за змістом вважаємо терміни «правничі послуги», «правові послуги» та «юридичні послуги», які охоплюються та пов'язані із наданням правничої (правової, юридичної) допомоги на підставі правочину, закону, статуту чи іншого юридичного акта. Своєю чергою, адвокатська діяльність охоплює надання усіх видів правничої допомоги;

– в Україні сьогодні будь-які юридичні особи, незалежно від видів та організаційно-правових форм, надають різноманітні види правничих послуг. Водночас варто відзначити, що адвокатські послуги, пов'язані із захистом та представництвом у суді (за винятками, визначеними законодавством), повинні надавати, за нормами чинного законодавства України, виключно адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, центри з надання безоплатної вторинної допомоги;

– допускати до надання правничої допомоги юридичних осіб чи інших суб'єктів

права, не обтяжених достатньою кількістю вимог до них та їхніх працівників, на наш погляд, є помилкою та не сприяє професіоналізації інституту надання кваліфікованих правничих послуг;

– юридичні особи, що здійснюють діяльність у сфері надання правничих послуг, можуть бути класифіковані за різними критеріями, зокрема, залежно від: порядку їх створення, наявності мети одержання прибутку та наступного розподілу між учасниками, від виду організаційно-правової форми, від форми власності, від підстави створення і діяльності тощо.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076 від 05.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 11.11.2020).
2. Юридична послуга. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D1%...> (дата звернення: 29.11.2020).
3. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI від 02.06.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/conv#Text> (дата звернення: 27.09.2020).
4. Рішення Господарського суду Харківської області у справі № 922/2300/18 від 11.10.2018 // *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77149407> (дата звернення: 29.11.2020).
5. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення: 27.09.2020).
6. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
7. Господарський процесуальний кодекс України № 1798-XII від 06.11.91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/conv#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
8. Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV від 06.07.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text> (дата звернення: 26.11.2020).
10. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс : підручник. Київ: Атіка, 2005. 560 с.
11. Кочин В. Правова сутність юридичної особи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 43-48.
12. Кузнецова Н.С. Поняття й класифікація юридичних осіб в цивільному праві України: теорія і практика. *Сучасні проблеми приватного права* : збірник наукових праць, присвячених 80-ій річниці з Дня народження Ярослави Миколаївни Шевченко / відп. ред. Н.С. Кузнецова, Р.О. Стефанчук. Київ: ВГО «Асоціація цивілістів України», Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. 464 с. (Серія «Studia in Honorem»). С. 159-176.
13. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України № 755 від 15.05.2003 *Голос України*. 2003. № 115.
14. Правові засади створення, діяльності та припинення юридичних осіб в Україні : навчальний посібник / Ю. М. Юркевич, У. Б. Андрусів, О. Б. Верба-Сидор та ін.; за ред. Ю. М. Юркевича. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 412 с.
15. Ткачева Т.И. Теоретическое значение формирования естественных классификаций субъектов предпринимательской деятельности. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2016. № 1 (108). С. 108-110.
16. Лист Державної фіскальної служби України № 8984/Ф/99-99-15-02-02-15 від 25.08.2016 // *Офіційний портал ДФС України*. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-fizichnih-osib/print-69643.html> (дата звернення: 29.11.2020).
17. Кичельов М.Є., Затулко К.А. Правовий статус адвокатського об'єднання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2018. № 4. Том 29 (68). С. 59-64.
18. Юркевич Ю. Правові засади функціонування адвокатських об'єднань в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 80-84.
19. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18.
20. Степанов, Д. И. Формы реорганизации некоммерческих организаций. *Приложение к журналу «Хозяйство и право»*. 2003. № 10. С. 15.
21. Заїка Ю.О. Українське цивільне право : навчальний посібник. Київ: Істина. 2005. 312 с.
22. Спасибо-Фатеева І. Корпоративна власність. *Сучасні проблеми приватного права* : збірник наукових праць, присвячених 80-ій річниці з Дня народження Ярослави Миколаївни Шевченко / відп. ред. Н. С. Кузнецова, Р. О. Стефанчук. Київ: ВГО «Асоціація цивілістів України», Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. 464 с. (Серія «Studia in Honorem»). С. 291-315.
23. Юркевич Ю. М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2017. 437 с.
24. Податковий кодекс України № 2755 від 02.12.2010. *Голос України*. 2010. № 229–230.
25. Коссак В.М., Юркевич Ю.М. Правовий захист економічної конкуренції : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2013. 314 с.

Irakliy Hobechiya. System and classification of legal entities in the field of provision of legal services

Globalization processes, Ukraine's integration into the European Community, the development of entrepreneurship and many other factors have determined the expediency of compliance with international standards in all sectors of the economy, both in the domestic market and in international economic relations. Due to this, it is necessary to provide quality legal services. Recently, in the market of legal services, such entities as legal entities have got a prominent place. In the scientific article it has been explored the concepts of legal services, legal aid, the system of legal entities operating in this area, as well as it has been analyzed the main approaches to the classification of such legal entities. Today in Ukraine every legal entity regardless of types and organizational or legal forms provides various types of legal services. However, it should be noted that legal services related to protection and representation in court (except as provided by law) must be provided in accordance with current legislation of Ukraine only by advocatory bureau, advocatory associations, centres for free secondary care.

The domestic legislator has used different concepts of legal aid as identical. In addition, we consider the same terms to denote "legal services", which are covered and related to the provision of legal assistance on the basis of a transaction, law, statute or other legal act. In turn, advocacy covers the provision of all types of legal assistance.

An organization established and registered in the manner prescribed by law is recognized as a legal entity. Legal entities engaged in the provision of legal services can be classified according to various criteria, in particular, depending on: the order of their creation, the purpose of profit and subsequent distribution between participants, the type of legal form, form of ownership, the basis creation and activity, etc.

Key words: legal services, juridical services, legal assistance, legal entity, advocatory association, advocatory bureau, centre for free secondary legal aid.